

ГЛОБАЛЬНА БІОЕТИКА І СТАНОВЛЕННЯ СУЧАСНОГО ОБРАЗУ НАУКИ

У статті розкривається зміст глобальної біоетики та її основних принципів. Обговорюються причини виникнення глобальної біоетики як своєрідного напрямку, який відтворює особливості сучасного стану світової культури

Сучасний пошук нових духовно-етичних орієнтирів наукової діяльності актуалізується, в першу чергу, процесом розробки і розширення простору застосування новітніх глобальних, зокрема біомедичних технологій (у трансплантології, репродукції людини, генній інженерії, клонуванні, проведенні широкомасштабних наукових експериментів на людині та тваринах тощо). На цій хвилі й постала в кінці 60-х років XIX ст. **біоетика** як наука виживання в умовах, коли інстинкт виживання мінімізується чи навіть зовсім зникає. Засновником цього поняття вважають В.Р. Поттера. У його книзі “Біоетика: міст у майбутнє” (1969) і був використаний цей термін. “Мета даної книги – зробити внесок у майбутнє людського роду шляхом формування нової дисципліни під назвою “Біоетика”. Якщо існують “дві культури”, які, очевидно, не здатні до діалогу – наука і гуманітарне знання – і якщо це є однією з причин того, що майбутнє є скоріше сумнівним, чим можливим, то все ж таки ми можемо побудувати “міст у майбутнє” за допомогою цієї нової дисципліни як моста між двома культурами” [4, 5].

Можна сказати, що виникнення біоетики – це результат коеволюційного розвитку політики, медицини, філософії, біології та етики, необхідності розробки оновленої системи моральних і духовних орієнтирів, нового духовного потенціалу розвитку науки [5, 48]. У її контексті відбувається переосмислення і збагачення змісту багатьох традиційних понять природничо-наукового і гуманітарного знання, таких як “природа”, “людина”, “тілесність” та ін.

Термін “біоетика” означає етичне ставлення до життя, до всього живого. Вивчаючи проблему виникнення і становлення цього напрямку знання, а також визначення його предмета, автором було знайдено велику кількість публікацій по даній проблемі, які належать англо-американським дослідникам. Однак не слід вважати, що біоетика – це “американський феномен”. Президент Української асоціації з біоетики, С.В. Пустовіт, виділяє два підходи до визначення полюсів дослідження біоетики: “американський” і “європейський”. Перший ототожнює біоетику з медичною біоетикою, де предметом вивчення є етичні принципи і колізії в медичній сфері. Другий – трактує предмет біоетики більш широко. Для уточнення межі вивчення предмета в 1994 р. дослідницька група європейських учених розробила “документ Еріче”, в якому позначила чотири предметні галузі біоетики:

- 1) етичні проблеми медичних професій;

- 2) етичні проблеми в галузі досліджень про людину (включаючи не медичні);
- 3) соціальні проблеми, зв'язані з політикою охорони здоров'я;
- 4) проблеми, викликані втручанням людини в життєві процеси інших істот (рослин, мікроорганізмів і тварин), а також до підтримки рівноваги екосистем [7, 271]. На сьогодні не вщухають дискусії щодо предмета біоетики. Автор теж зробив спробу визначити предмет біоетики. *Предметом* біоетики є біоетичні принципи, правила й цінності, що регулюють взаємодію науки, технології, а також взаємодію суспільства і природи з метою збереження і розвитку життя на землі.

Отже, яке визначення біоетики є найбільш зрозумілим та прийнятним на сьогоднішній день? *Біоетика* – це не лише нове комплексне знання, а й новий метод регуляції та контролю людської діяльності, за допомогою якого можна розумно використовувати досягнення науково-технічного прогресу, сприяти поліпшенню якості життя нинішнього та майбутніх поколінь. Тому біоетика не може обмежуватися виключно сферою людських відносин, але має поширюватися на всю біосферу як ціле, регулюючи втручання людини у сферу різноманітних проявів життя. І в цьому значенні концепція біоетики набуває значно ширшого, ніж усі традиційні етичні системи, світоглядного та методологічного змісту [1, 17].

Нам здається, що такий аналіз біоетики можна зробити при дослідженні таких напрямів біоетики, як медичний, екологічний, глобальний. *Медична біоетика* охоплює коло моральних проблем, що виникають у процесі соціальних взаємодій з питань збереження здоров'я людини, де суб'єктами виступають медичні та соціальні працівники, лікарі та пацієнти. Іноді цей напрям називають біомедичною етикою, і тоді його зміст доповнюється дослідженням етичних аспектів розвитку і використання біотехнологій, що виходять за межі медичної практики (клонування, генна інженерія і т.ін.) [3, 152]. *Екологічна біоетика* обґрунтовує цінності й права всіх природних істот, природи в цілому і розглядає людину як рівноправного члена екосупільства. Вона поділяється на етику гуманного ставлення до тварин і етику взаємодії людини з екосистемами, біогеоценозами, біосферою тощо. Людина має виховуватися на принципах поваги до життя в будь-якій формі, поваги до дикої природи, екологічних, еволюційних процесів. У цьому разі не тільки людська цивілізація, а й дика природа (яка, з позиції екологічної біоетики є також особливою цивілізацією) отримує можливість самостійно та рівноправно розвиватися, прямувати своїм шляхом [2, 104].

Що до *глобальної біоетики*, її виникнення пов'язане з діяльністю В.Р. Понтера, який у середині 80-х років звертає увагу наукової громадськості на необхідність об'єднання медичної й екологічної біоетики. Він пише: “Зрозуміло, що біоетика повинна будуватися на міждисциплінарній і мультидисциплінарній основі. Я пропоную дві сфери, інтереси яких, здавалося б, різні, але які потребують одна одної: медична і екологічна біоетика. Медична й екологічна біоетика не перетинаються в тому розумінні, що медична етика головним чином зацікавлена в короткострокових рішеннях – виборі, відкритому для індивідів і лікарів у їх

прагненні продовжити життя шляхом використання трансплантантів, штучних органів, експериментальної хіміотерапії й усіх новітніх відкриттів у галузі медицини. Екологічна біоетика переслідує довгострокові цілі, її інтерес полягає в з'ясуванні того, що ми повинні робити, щоб зберегти екосистеми в такій формі, яка буде сумісна з тривалим існуванням людського роду” [4, 74]. Її метою він вважає досягнення прийнятеного виживання (acceptable survival) людства, яке ним розуміється не тільки як виживання, стійкий розвиток суспільства (sustainable society), а й розвиток здорової екосистеми (healthy ecosystem). Прийнятне виживання – це виживання людини не як простого індивідуума або живої істоти, яка страждає від нескінченних хвороб, голоду, невлаштованості й бідності. Ця форма виживання є такою життєдіяльністю духовної людини, яка випробовує фундаментальну потребу не тільки в їжі й житлі, а й у бібліотеках, досягненнях науки і культури, релігії, лікарнях, засобах комунікації тощо та прагне не тільки на словах, а й на ділі прийняти на себе відповідальність за своє життя, життя оточуючих людей, усіх живих істот, екосистеми і майбутніх поколінь [1, 48].

Іншими словами, як зазначає С.В. Пустовіт, прийнятне виживання – це виживання на рівні, що є гідним спрямувань і духовного потенціалу сучасної людини, яка відчуває свій нерозривний зв'язок з навколишнім світом, всією екосистемою, що має не тільки інструментальну, а й внутрішню цінність. Задля досягнення і збереження гідного рівня життєдіяльності люди повинні не тільки усвідомити небезпеку глобальної екологічної катастрофи й перенаселення планети, а й узяти на себе зобов'язання щодо зміни свого способу життя, думок, поліпшення якості здоров'я, виховання молодого покоління, розвитку економіки і політики тощо – всього, що відповідає цілям глобальної біоетики [1, 20].

Програма глобальної біоетики – це секуляризована програма еволюції людської моральності, яка закликає до прийняття та запровадження відповідальних рішень у сфері охорони здоров'я людини і збереження природного середовища. Згідно з В.Р. Поттером, біоетика має будуватися на принципах демократії й толерантності та бути вільною від надмірного впливу як релігії, так і секуляризованого гуманізму: “Глобальна біоетика може співіснувати із секуляризованим гуманізмом доти, доки він визнаватиме, що природні закони, що управляють біосферою, більше того – універсумом, не змінюються відповідно до бажань індивідів, урядів і релігійних переваг” [4, 39].

Ідеї глобальної біоетики одержали визнання у всьому світі, про що свідчить різноманіття тих її соціокультурних вимірів, якими вона сьогодні представлена: від ноосферного і планетарного до енвайронментального і біологічного. Сьогодні ідеї глобальної біоетики як мегаетики втілюються в ідеї загального миру і злагоди, набуваючи форми етики Життя, етики Землі тощо.

Глобальна біоетика починає з переосмислення місця людини у світі та її відносин із природою (коеволуції), з утвердження моральних цінностей, принципів та правил. Відповідно до цього мають формуватися її принципи.

Принцип благоговіння перед життям – визнання життя як вищої категорії серед етичних цінностей. Цей принцип має стати одним з базових глобальної біоетики. Людству варто відмовитися від антропоцентристського принципу, що ставить його над природою як “царя природи”. Східні культури завжди виходили з того, що природний світ, в якому живе людина – це живий організм, а не знеособлене неорганічне поле, яке можна переорювати і переробляти. Довгий час новоєвропейська наука ставилася до цих ідей як до пережитків міфу і містики. Але у процесі розвитку сучасних уявлень про біосферу як глобальну екосистему з’ясувалося, що навколишнє середовище являє собою цілісний організм, в який включена людина. Згадаймо, що цей принцип був сформульований А. Швейцером, згідно з яким основним є факт людського існування, що маніфестує себе у волі до життя, а не факт мислення людини. Тільки людина здатна усвідомити ідентичність волі до життя у всіх її різноманітних проявах і формах. Тільки людина, піднявшись над своєю видовою належністю, здатна побачити велич життя як таку і відчутти благоговіння перед життям як космічним явищем. Але це водночас спричиняє безмірну відповідальність людини за все живе, її готовність включити до своїх моральних цінностей усі форми життя [6, 187].

Принцип соціальної справедливості для всіх. У світі, який роздирається різноманітними звабами, ніщо не видається настільки сучасним, як нагадування про нашу загальну належність до роду людського. Зокрема, як нам здається, заклик до біоетичної освіти, результатом такої освіти є біоетична особистість. Мета такої освіти – самоформування біоетичної особистості: це самосвідомість і самоформування себе як біоетичного суб’єкта, тобто процес, у ході якого індивід виділяє ту частину себе, що стане об’єктом його практики або способу життя; визначає свою позицію, сенс життя, якого він буде додержуватися, і вибирає такий спосіб існування, який буде слугувати йому моральною метою. І все це вимагає від індивіда впливати на самого себе, спостерігати, експериментувати й поліпшувати себе. Турбота про себе в цьому контексті – зовсім не егоцентризм, а власне етична праця.

Принцип толерантності. При всьому різноманітті визначень толерантності цілком очевидною є наявність в її осмисленні деяких усталених загальноновизнаних елементів. Їх спільною основою постає насамперед етимологічне значення латинського дієслова *tolerantia* – несу, витримую, терплю. Бути толерантним передусім і означає терпіти, витримувати іншого – таким, яким він є. Зокрема, Український філософський словник визначає “толерантність” як терпимість до іншого роду поглядів, звичаїв, звичок. Толерантність необхідна відносно до особливостей різних народів, націй і релігій. Вона є ознакою впевненості у собі й усвідомлення надійності своїх власних позицій, ознакою відкритої для всіх ідейної течії, яка не боїться порівняння з іншими поглядами і не уникає духовної конкуренції.

Необхідність створення толерантного підходу стає зрозумілою на засадах нового біоетичного світогляду, який радикально змінює існуючу систему відносин людини до світу. Саме на цьому шляху можливе біоетичне

прозріння для впровадження відповідної культури з метою виховання біоетичної особистості. Чітке усвідомлення цього факту поступово приводить до принципової зміни як наукових, так і соціальних уявлень, властивих ХХІ століттю.

Принцип єдності життя та етики. Якщо життя є вищим проявом упорядкованості у світі природи, то етика є вищим вираженням сил, що протистоять хаотичності в суспільстві. Необхідно постійно враховувати етичні норми як у науці, так і в практиці.

Принцип коеволюції системи “суспільство і природа”. Цей принцип передбачає налагодження оптимальних взаємин між людиною і природою, пошук шляхів перетворення біосфери в ноосферу і запобігання можливості її знищення.

Таким чином, аналіз визначень біоетики, відомих із різноманітних літературних джерел, свідчить про наявність широкого спектра уявлень про біоетику – від розуміння біоетики як “розширеної медичної етики” до тверджень, що вона є “екологічною” чи “філософською етикою”. Виникнення біоетики знаменує формування нового етичного виміру людської діяльності і думки й у своєрідній формі відтворює особливості сучасного стану світової культури.

Література

1. Вековшина С.В., Кулиниченко В.Л. Биозтика: начала и основания. – К.: Сфера, 2002. – 152 с.
2. Борейко В.Е. Прорыв в экологическую этику. – К.: Киевский эколого-культурный центр. – Серия: Охрана дикой природы. – Вып. 36. – 2003. – 228 с.
3. Кулиниченко В.Л. Современная медицина: трансформация парадигм теории и практики (Философско-методологический анализ). – К.: Центр практической философии, 2001. – 240 с.
4. Поттер В.Р. Биозтика: мост в будущее / Под ред. С.В. Вековшиной и В.Л. Кулиниченко. – К.: Украинская ассоциация по биоэтике, 2001. – 216 с.
5. Чешко В. Генетика, біоетика, політика: коеволюція культурно-психологічних парадигм сучасної цивілізації // Практична філософія. – 2001. – № 4. – С. 44-71.
6. Швейцер А. Благоговение перед жизнью. – М.: Прогресс, 1992. – 200 с.
7. Parve V. Value-neutral paternalism // Studies in the history and philosophy of science. – 219 Boston studies in the philosophy of science: Kluwer academic publishers, 2001. – P. 271-282.

Summary

A. Gubenko. Global biological ethic and becoming of modern appearance of science.

Maintenance of global bioethics and its basic principles opens up in the article. Comes into question reasons of origin of global bioethics as original direction which reproduces the features of the modern state of world culture.

Рукопис надіслано до редакції 17.12.2007.

Губенко А.В. Глобальна біоетика і становлення сучасного образу науки / А.В. Губенко // Сучасна картина світу: Природа, суспільство, людина : зб. наук. праць / Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України". - Суми, 2008. - С.133-138.